

พระเทพโสภณเทศนา เล่มที่ ๒

ธรรมะ

และ

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พระเทพโสภณ (ประยูร ธรรมจิตโต)

มูลนิธิพุทธธรรม

สหุพพาน์ ธรรมทาน์ ชินาติ

การให้ธรรมเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

© พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ISBN 974-7890-34-8

พิมพ์ครั้งที่ ๑ - พฤศจิกายน ๒๕๓๘	๓,๕๐๐ เล่ม
- มูลนิธิพุทธธรรม	๓,๐๐๐ เล่ม
- ผู้มีจิตศรัทธา พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน	๕๐๐ เล่ม

สำนักพิมพ์	มูลนิธิพุทธธรรม ๘๗/๑๒๖ ถนนเทศบาลสงเคราะห์ แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๕๐๐ โทร. ๕๘๕-๕๐๑๒, ๕๘๐-๒๓๑๕ โทรสาร ๕๕๔-๔๗๕๑
จัดจำหน่าย :	สายส่งดวงแก้ว บริษัท สหธรรมมิก จำกัด โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗
โรงพิมพ์ :	บริษัท สหธรรมมิก จำกัด ๕๔/๘-๕ ซอยจรัญสนิทวงศ์ ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์ แขวงท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพฯ โทร. ๔๑๒-๓๐๘๗, ๘๖๔-๐๔๓๔-๕, ๐๑-๕๒๓-๘๘๒๕

คำนำ

กรรมเทศนาของท่านเจ้าคุณพระเทพโศภณ (ประยูร
ธมฺมจิตฺโต) เป็นที่รู้จักกันไปทั่ว เป็นธรรมะที่มีความลึกซึ้ง
พร้อมทั้งอ่านเข้าใจง่าย และประกอบด้วยธรรมहरษา ทำให้
หนังสือของท่านเป็นแหล่งแห่งความรู้และความเพลิดเพลินภายใน
ในตัว มูลนิธิพุทธธรรมได้เล็งเห็นคุณค่าอันสูงส่งของกรรม
เทศนาเหล่านั้น จึงได้กราบนมัสการขออนุญาตจากท่านเจ้า
คุณที่จะพิมพ์หนังสือชุด “พระเทพโศภณเทศนา” เพื่อเป็นการ
เผยแพร่ โดยส่วนหนึ่งของหนังสือจะได้แจกใน สถานที่ต่างๆ
และอีกส่วนหนึ่งจะได้จัดวางจำหน่ายเช่นเดียวกับหนังสือเล่ม
อื่นๆ ที่มูลนิธิฯ จัดพิมพ์ขึ้น

มูลนิธิพุทธธรรม ขอกราบขอบพระคุณ ท่านเจ้าคุณ
พระเทพโศภณ ที่อนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือเหล่านี้ไว้ ณ ที่
นี้ด้วย และหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ธรรมคำสั่งสอนขององค์
สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จะได้เกิดประโยชน์ในวงกว้าง
ยิ่งๆ ขึ้นไป

มูลนิธิพุทธธรรม

ประวัติ

ของ

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ขณะเป็นสามเณร), พ.ม., พท.บ.,
(เกียรตินิยมอันดับ ๑), M.A., M.Phil., Dip. in French, Ph.D.
(Philosophy)

อุปสมบทในพระบรมราชาอุปถัมภ์ที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
เคยเป็นพระธรรมทูตประจำวัดธัมมมาราม ชิคาโก สหรัฐอเมริกา
เคยเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยและรองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและ
วางแผน มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชาอุปถัมภ์

ปัจจุบันเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยูรวงศาวาสวรวิหาร และ
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เป็นอาจารย์พิเศษมหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหา-
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัย ศรี
นครินทรวิโรฒประสานมิตร มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย
มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม

เป็นวิทยากรบรรยายในสถาบันพัฒนาข้าราชการพลเรือน
สำนักงาน ก.พ. สถาบันข้าราชการตุลาการ สถาบันข้าราชการฝ่าย
อัยการ สถาบันผู้บริหารการศึกษา สถาบันจิตวิทยาความมั่นคง
วิทยาลัยการปกครอง กรมการศาสนา สภากาชาดไทย การไฟฟ้า
นครหลวง บริษัทการบินไทย บริษัทปูนซิเมนต์ไทย ฯลฯ

เป็นนักเขียน ผลงานทางวิชาการและหนังสือธรรมบรรยาย
หลายเล่ม เช่น เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี, พุทธศาสนากับ
ปรัชญา, พระพุทธประวัติ, ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย, พรใดก็ ไร้
ค่าถ้าไม่ทำ, พัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดเชิงคุณธรรม, ธรรมเพื่อชีวิตใหม่, กรรม
การเวียนว่ายตายเกิด, ธรรมานุสรณ์วีรชนประชาธิปไตย, ด้วย ความหวัง
และกำลังใจ, มองสังคมไทย, ทางแห่งความสำเร็จ, มณีแห่ง ปัญญา :
คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, ทำความดีมีความสุข, ศิลปะแห่ง การใช้
ปรัชญาแก้แค้นและสร้างสุข, อยู่อย่างไรให้เป็นสุข, A Buddhist Approach
to Peace, Selflessness in Sartre's Existentialism and Early Buddhism
ฯลฯ

สารบัญ

คำนำ

ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	๑
กองล้อแห่งการพัฒนา	๓
ปัญหาสิ่งแวดล้อม	๗
ทำไมจะต้องมีป่าไม้	๘
กตัญญูต่อธรรมชาติ	๑๑
ศาสนาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม	๑๗
ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม	๑๘
สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม	๒๑
มนุษย์คือผู้พิทักษ์ธรรมชาติ	๒๓
สัมมาทิฐิเกี่ยวกับธรรมชาติ	๒๗
พระพุทธเจ้ากับธรรมชาติ	๓๐
นิทานชาดกสอนให้รักธรรมชาติ	๓๒
เรียนจากธรรมชาติ	๓๔
ศาสนาสอนเรื่องความรัก	๓๗
งานเผยแผ่ธรรมของมูลนิธิพุทธธรรม	๖๗

ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ในชีวิตของคนเรานั้นมีความปรารถนาที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้า ทั้งของตนเองและของญาติสนิทมิตรสหายและของประเทศชาติ ในการสร้างความเจริญนั้นแต่ละคนอยากให้เป็นไปดังใจคือ อยากจะให้มีความก้าวหน้าไปเรื่อยๆ ในทางที่ปรารถนา แต่ว่าการพัฒนาแต่ละอย่างนั้น บางทีก็พัฒนาเร็วเกินไปในบางด้าน ทำให้หลายสิ่งหลายอย่างตามไม่ทัน ฉะนั้น ถ้าหากจะพัฒนาให้เป็นไปดังใจก็ต้องไปพร้อมๆ กันในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเรื่องชีวิตของเรา หรือประเทศชาติก็ตาม

ในการพัฒนาไปสู่เป้าหมายนั้น ชีวิตของคนบางคนก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วทั้งในหน้าที่การงาน และสถานะทางสังคม แต่ว่าบางคนก้าวไปช้าๆ หรือบางทีไม่ก้าวไปเลย ใคร

** ปาฐกถาธรรม แสดง ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย
ในวันอาทิตย์ ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๓๔

ที่ไม่ก้าวหน้าจะกลายเป็นคนล้าหลัง ใครคนที่ยืนอยู่กับที่จะถูกแซงไป

ทำอย่างไรจึงจะก้าวกระโดดหรือก้าวไปอย่างรวดเร็ว อันนี้เป็นปัญหาของคนที่ต้องการจะพัฒนาชีวิต และไม่ใช่ว่าเฉพาะเรื่องชีวิตของคนเราเท่านั้น ที่มีความแตกต่างในเรื่องของการก้าวไปอย่างรวดเร็ว คุณตัวอย่างของการพัฒนาประเทศเป็นไร ประเทศบางประเทศก้าวหน้าไปอย่างรวดเร็วเหลือเกินในเวลาไม่กี่ปี พัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ และทางสังคม นำหน้าหลายๆ ประเทศไปอย่างรวดเร็ว ทำไม่จึงเคลื่อนที่พัฒนาตัวเองไปอย่างรวดเร็วเช่นนั้น

ทำอย่างไรชีวิตของเราจึงจะพัฒนาไปรวดเร็ว มีความเติบโตเหมือนกับต้นไม้ที่โตวันโตคืน ทำไมประเทศที่ตั้งเป้าหมายว่าจะพัฒนาขนาดนี้ และก็พัฒนาไปได้เกินเป้าหมายด้วยซ้ำไป ทำอย่างไรประเทศที่กำลังก้าวเข้าสู่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ จะพัฒนาไปตามเป้าหมายที่เราตั้งเอาไว้ และที่สำคัญก็คือว่า พัฒนาในทุกส่วนทุกด้านพร้อมๆ กัน ไม่ใช่เจริญในด้านหนึ่ง แต่ล้าหลังในด้านอื่น

พระพุทธเจ้าได้สอนธรรมะที่ว่าด้วยล้อแห่งความเจริญว่า เหมือนกับรถที่เคลื่อนที่ไปได้ก็เพราะมีล้อสี่ล้อ และล้อที่หมุนไปด้วยกันเสมอ ทำให้รถนั้นวิ่งไปได้ ถ้าล้อหลุดกระเด็นออก

ไปสักล่อหนึ่งหรือไม่มีล่อเลย รถก็คงเคลื่อนที่ไปไม่ได้ เพราะฉะนั้นชีวิตที่ใส่ล่อจะหมุนอย่างรวดเร็ว ไปสู่ความเจริญก้าวหน้า แต่ชีวิตที่ขาดล่อก็เหมือนกับบรตที่มีล่อไม่ครบ หรือล่อนั้นใช้การไม่ได้ก็จะไม่ก้าวหน้าไม่สามารถเคลื่อนที่

ประเทศชาติจะพัฒนาไปได้รวดเร็วก็ต้องใส่ล่อ เป็นกงล้อที่หมุนไปสู่ความเจริญ ไม่ใช่กงล้อที่หมุนไปสู่ความพินาศ

กงล้อแห่งการพัฒนา

กงล้อที่หมุนไปสู่ความเจริญนั้นท่านเรียกว่า จักร คำว่า จักร แปลว่า ล้อ มีอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

ประการที่หนึ่ง ปฏิรูปเทชวาสะ การอยู่ในประเทศหรือถิ่นที่เหมาะสมที่ควร ในภาษาสมัยใหม่ก็คือ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั่นเอง

ประการที่สอง ตัปปุริชูปัชชยะ หมายถึงการคบคนดี เป็นล่อหนึ่งที่จะทำให้ชีวิตไปสู่ความเจริญ

ประการที่สาม อัคคธัมมาปณิธิ ตั้งตนไว้ชอบ วางตัวดี

ประการที่สี่ ปุพเพกคปุญญตา ความเป็นผู้ได้กระทำคุณงามความดีไว้แต่ปางก่อน คือ มีพื้นเดิมดี

โดยสรุปล่อ ๔ ล่อ ที่ทำให้เราก้าวไปสู่ความเจริญก็มีอยู่ ๔ ประการ คือ

๑. ปฏิกุรูปเทสวาตะ	มีสิ่งแวดล้อมดี
๒. อัปปริตูปัตถยะ	คบคนดี
๓. อัคคสัมมาปณิธิ	วางตัวดี
๔. ปุพเพทคปุญญตา	มีพื้นเดิมดี

นี่คือ ๔ ล้อที่ประกอบกันเข้าเป็นเครื่องช่วยให้เราก้าวไปสู่ความเจริญอย่างรวดเร็วเหมือนกับรถที่ติดล้อและเคลื่อนที่ไปอย่างรวดเร็ว

สิ่งแวดล้อมดี คบคนดี วางตัวดี และพื้นเดิมดี

ท่านลองพิจารณาคูชีวิตของท่านเองว่า ท่านมีดีทั้ง ๔ ประการนี้หรือไม่ นั่นก็คือว่าเวลาที่ท่านจะทำงานให้ก้าวหน้า จะประกอบธุรกิจให้เจริญร่ำรวยมั่งคั่ง ท่านยังขาดข้อไหนบ้าง เช่นว่า ท่านมีสิ่งแวดล้อมดีหรือไม่ ถิ่นที่ท่านอยู่นั้นเหมาะสมกับงานที่ท่านทำหรือเปล่า ถ้าท่านจะทำอะไรทำนานั้น ในถิ่นที่ท่านอยู่มีน้ำบริบูรณ์ไหม และถ้าหากว่าท่านจะทำธุรกิจ ถิ่นที่ท่านอยู่เหมาะแก่กับธุรกิจที่ท่านจะทำหรือไม่ มีสาธารณูปโภคเหมาะสมไหม มีถนน มีไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการสื่อสารที่ทันสมัยหรือไม่

ในประเทศที่มีการแข่งขันทางธุรกิจสูงนั้น เขาถือว่า เรื่องการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญ เพราะว่าหุ้นจะขึ้นจะตก เขารู้กันอย่างรวดเร็ว เพราะมีระบบการสื่อสารที่ทันสมัย เพราะ

ฉะนั้นประเทศเหล่านั้นจึงพัฒนาเรื่องการสื่อสาร การโทรศัพท์ และการติดต่อกันอย่างรวดเร็ว จึงเป็นสิ่งที่ดีสำหรับการประกอบธุรกิจ อันนี้เขาเรียกว่าสิ่งแวดล้อมดี ท่านดูชีวิตของท่านเองว่า ท่านอยู่ในถิ่นที่ดีที่เหมาะสมหรือไม่ ถ้าไม่ใช่ ท่านต้องหาหรือต้องสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

ประการต่อมา เมื่อท่านอยู่ในถิ่นที่ดีที่เหมาะสมแล้ว ท่านคบคนดีหรือเปล่า

สิ่งแวดล้อมมีอยู่ ๒ ประการ คือ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมในสังคม

การคบคนดี ก็คือการหาสิ่งแวดล้อมที่ดีในสังคม เพื่อนบ้านดีไหม เพื่อนร่วมงานดีหรือเปล่า หัวหน้าสนับสนุนเราหรือไม่ เรียกว่าเราต้องสร้างมนุษย์สัมพันธ์เพื่อคบคนดี ถ้าหากว่าเราไม่มีคนดีสนับสนุนเราแล้ว เราคงจะมีปัญหาเหมือนกัน เพราะว่าใครไม่มีเพื่อนที่ดีนั้น เขาคงจะขึ้นสูงได้ยาก คงจะประสบความสำเร็จได้ยาก เมื่อทำธุรกิจเราจะไปกู้ยืมเงินใครที่ไหน เรามีเครดิตดีหรือเปล่า และถ้าหากว่าจะทำงานใหญ่ นั้นเราหาคนที่ไว้วางใจมาช่วยได้หรือไม่

เพราะฉะนั้นท่านจึงบอกว่า คนไม่มีชน คนไม่มีเพื่อน ขึ้นสูงที่สูงไม่ได้ และที่สำคัญก็คือว่า ถ้าหากว่าเรามีเพื่อนดีสักคนหนึ่งนั้นคงจะช่วยเราได้หลายๆ ที่เดียว โบราณท่านบอกว่า

เพื่อนคือเพียงหนึ่งถึงจะน้อย ดีกว่าร้อยเพื่อนคิดริษยา
แม้เกลียดหยิบหนึ่งน้อยด้วยราคา ยังดีกว่าน้ำเค็มเค็มทะเล

ฉะนั้น การมีเพื่อนดีหรือคบคนดีนั้น เป็นลัทธิที่สำคัญที่
จะพาเราไปสู่ความเจริญก้าวหน้า สมัยนี้ถ้าหากผู้ใหญ่ไปรด
ปราน ก็ถือว่าโชคดีไปหลายประการด้วยกัน เพราะทำให้คน
นั้นไม่ก้าวหน้าถ้าหากไปขัดแย้งกับฝ่ายโน้นฝ่ายนี้ เราจะขึ้น
สักทีคนคอยจะคัดค้านอยู่เรื่อย เรียกว่าโคลนติดล้อ เพราะ
ฉะนั้นการคบคนดีจึงเป็นองค์ประกอบของความเจริญก้าวหน้า

ประการต่อมา เมื่อเรามีสิ่งแวดล้อมที่ดี และคบคนดี
แล้ว ตัวเราเองจะต้องเป็นคนดี คือวางตัวดี คำว่า วางตัวดี
ในที่นี้คือ วางตัวเอาไว้ใกล้ความดี ให้หนีห่างจากความชั่ว
อะไรที่เป็นความชั่ว เช่น อบายมุข ทางแห่งความเลื่อม การ
เป็นนักเลงสุรา นักเลงการพนัน หรือชอบเที่ยวกลางคืน สิ่ง
เหล่านี้เป็นสิ่งที่ไม่ดี อย่าพาชีวิตเราเข้าไปข้องแวะ ออกห่าง
จากสิ่งเหล่านั้น ก็จะได้ชื่อว่าห่างชั่วและพาตัวไปใกล้ความดี
เช่น ความซื่อสัตย์ ความมีศีลมีธรรม เราตั้งตนไว้
ชอบอย่างนี้ คนก็นับถือ และเชื่อใจว่าเป็นคนซื่อสัตย์สุจริต
รับผิดชอบ ใครก็อยากจะให้ไปช่วยงานหรือให้ทำงานด้วย

ข้อสุดท้ายใน ๔ ประการนั้นคือ มีบุญ ในที่นี้ได้แก่ ทำ
บุญไว้แต่ปางก่อน ซึ่งทำให้เป็นคนมีพื้นฐานดี เช่นการศึกษา

ที่ดี สุขภาพที่ดี ทูตสวรรค์ที่ดี เหล่านี้จะเป็นสิ่งที่เกื้อกูลทำให้เรามีทุนรอนพอที่จะพัฒนาตัวเอง

ประเทศไทยพัฒนาประเทศไปอย่างรวดเร็วเพราะเคยมีพื้นเดิมดีในความหมายที่ว่า สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติของประเทศเราในเคยอุดมสมบูรณ์ เรามีทรัพยากรธรรมชาติมากมาย เราเคยมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ในอดีต ประเทศไทยนั้นถึงกับมีคำกล่าวในสมัยพ่อขุนรามคำแหงฯ ที่เป็นศิลาจารึกว่า ในน้ำมีปลา ในนามีข้าว

ปัญหาสิ่งแวดล้อม

แต่ในปัจจุบัน สิ่งที่เป็นพื้นเดิมดีของเรานั้นได้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก ฝนที่เคยตกต้องตามฤดูกาลนั้น ก็ไม่ตกต้องตามฤดูกาล ป่าไม้ถูกทำลาย แม่น้ำเน่า อากาศเป็นพิษ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งแวดล้อมอันเป็นพิษต่อมนุษย์

ถ้าหากว่าเราจะสร้างความเจริญให้กับประเทศชาติ เราจะต้องหันกลับมาพัฒนาในสิ่งที่เป็นพื้นเดิมของเรา ได้แก่สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ถ้าปล่อยเอาไว้ก็จะเป็นปัญหาในการพัฒนาต่อไปอย่างแน่นอน ดังเช่นในเรื่องของป่าไม้ เราจะเห็นว่าในปัจจุบันป่าไม้ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก รัฐบาลต้องการอนุรักษ์ป่าไม้ จึงประกาศนโยบายอนุรักษ์ป่าไม้ในปี พ.ศ. ๒๕๒๔

ว่าจะต้องให้มีพื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศ คิดเป็น ๔๑% ของพื้นที่ทั่วประเทศ แต่ในความเป็นจริงคือ เรายังรักษาพื้นที่ป่าไม้ได้แค่ โทณเพียงใด

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๒ เรามีป่าไม้คิดเป็น ๒๘% ของพื้นที่ทั่วประเทศ เพราะฉะนั้นเราจึงคิดปลูกป่าเพิ่มอีกประมาณ ๓๔ ล้านไร่ เพื่อที่จะให้มีป่าไม้ถึง ๔๐% ของพื้นที่ทั่วประเทศ

ทำไมจะต้องมีป่าไม้

ป่าไม้สร้างความชุ่มชื้น ทำให้ฝนตก และเมื่อฝนตก ป่าไม้ก็อุ้มน้ำไว้ไม่ให้แห้งห่มดับพลัน เป็นกลไกทางธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์กัน ถ้าขาดป่าไม้ฝนก็จะแล้ง ถ้าฝนตกลงมา น้ำก็จะท่วม ถ้าไม่มีป่าสัตว์ป่าก็อยู่ไม่ได้ เรียกว่ามีความสัมพันธ์กันตลอด ภาษาพระท่านเรียกว่า ปฏิจสงมฺพบาท คือ ทุกสิ่งทุกอย่างอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ไม่มีสิ่งใดอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นก็มี เมื่อสิ่งนี้ดับสิ่งนั้นก็ดับ นี่ก็คือ คำสอนเรื่องความสัมพันธ์กันของสิ่งทั้งหลาย ท่านเรียกว่า ปฏิจสงมฺพบาท หรือ อิทัปปัจจยตา

คนไทยในสมัยโบราณ ได้เข้าใจเรื่องนี้จึงนำเอามากล่าว เป็นเรื่องความสัมพันธ์ของธรรมชาติว่า “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า ข้าพึ่งเจ้า บ่าวพึ่งนาย” ในทำนองกลับกัน “นายภักพึ่งบ่าว

แจ็กก็ทิ้งข้าว ปากก็ทิ้งเสือ เรือก็ทิ้งน้ำ” เสือทิ้งป่า ป่าทิ้งเสือนั้น เขาก็เอาไปพูดต่อว่า

“เสือกี่เพราะป่าปก ป่ารกเพราะเสือกยิ่ง คินติเพราะ
หญ้าบัง หญ้ายังเพราะคินติ”

อันนี้แสดงให้เห็นว่า สิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาตินั้น ถ้าหากว่ามนุษย์ไม่เข้าไปทำลายสิ่งต่างๆ ก็จะทำให้เกิดความสมดุล มีความเจริญเติบโตมีป่าไม้ มีสัตว์ป่า มีนกร้อง ต้นไม้ให้ออกซิเจนแก่อากาศ ทำให้อากาศบริสุทธิ์ดีขึ้น ประเทศชาติจะน่าอยู่เพราะมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สุขภาพของคนคงจะดีขึ้น แต่ปรากฏว่าป่าไม้ได้ถูกทำลายไปจนเหลือประมาณ ๒๔% ในพื้นที่ทั้งหมดของประเทศเท่านั้น อันนี้เองที่เกิดความเร่งด่วนที่จะต้องอนุรักษ์ป่าไม้

นอกจากนั้น ในเรื่องของแม่น้ำลำธาร ธารน้ำของเมืองไทยก็ชักมีปัญหา แม่น้ำเน่า เช่น แม่น้ำสายใหญ่คือแม่น้ำเจ้าพระยาก็กำลังจะล้น ถ้าไม่รีบอนุรักษ์ไว้ ทั้งนี้เพราะเราพัฒนาประเทศได้รวดเร็วมาก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ มีโรงงานอุตสาหกรรมถึง ๕๑,๕๐๐ โรงงานทั่วประเทศ และ ๕๑,๕๐๐ โรงงานนี้แต่ละได้ปล่อยน้ำเสียลงสู่แม่น้ำจากที่ต่างๆ คิดประมาณว่าน้ำเสียที่ปล่อยจากโรงงานอุตสาหกรรมมีประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี ซึ่งบางทีก็เป็นน้ำเสียที่เป็นพิษที่ทำลาย

ได้ยาก แม่น้ำลำธารก็ทำให้ แม่พระคงคาคงจะสะอื้น ต่อให้
เราไปลอยกระทงกันสักเท่าไร แม่พระคงคาก็คงจะไม่ยอมให้
อภัย รัฐบาลก็ควรระบียบว่า โรงงานอุตสาหกรรมควรมี
โรงงานกำจัดน้ำเสีย ก่อนที่จะปล่อยลงแม่น้ำลำธาร แต่เขา
ก็ไม่ทำ เมื่อไม่ทำแม่น้ำลำธารก็รับไม่ไหว ทุนไม่ได้ เกิดการ
เป็นพิษขึ้น ถ้าปล่อยกันไปอย่างนี้เรื่อยๆ ประมาณกันว่าใน
ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โรงงานอุตสาหกรรมจะปล่อยน้ำเสียลงใน
แม่น้ำลำธาร ประมาณ ๗๓๐,๐๐๐ ตันต่อปี ซึ่งจะทำให้สภาวะ
น้ำเน่าเสียระบอบไปทั่ว เรายังไม่พูดถึงอากาศที่เป็นพิษ
อากาศเสียจากควันหรือก๊าซซึ่งลอยออกจากโรงงานอุตสาหกรรมบ้าง จากควันรถยนต์บ้าง สิ่งเหล่านี้เองที่ทำให้ชีวิตของ
เราลำบากขึ้นไปทุกที สิ่งแวดล้อมชักจะไม่เป็นมิตรกับมนุษย์

เมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลายมนุษย์ก็อยู่ไม่ได้ เพราะ
ฉะนั้นมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอิงอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์
อาศัยสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมก็อาศัยมนุษย์ ท่านเรียก
ว่าเป็น ปฏิภาณสมุปบาท นั่นเอง

ถ้าสิ่งแวดล้อมไม่ดี แสดงว่า กงล้อแห่งความเจริญหนึ่ง
กงล้อนั้นคือ ปฏิรูปเทสวาสะ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีนั้นได้
ถูกทำลายไป การพัฒนาประเทศไปสู่ความเจริญไม่เกิดความ
สมดุล และสักวันหนึ่งรถที่แล่นไปนั้นจะตกเหว เพราะล้อ

หลุด ฉะนั้นจะต้องรีบแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างรวดเร็ว ให้กลับมาสู่ภาวะที่น่าอยู่อาศัย มีป่าไม้ที่เขียวชอุ่ม เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล มีสัตว์ป่า มีแม่น้ำลำธารที่ใสสะอาด อากาศไม่เป็นพิษ นี่คงไม่ใช่ฝันที่เป็นตุเป็นตะเพราะอยู่ไม่ไกลเกินเอื้อม การจะทำให้เป็นจริงนั้นอยู่ที่มนุษย์ เพราะมนุษย์ได้เข้าไปรุกรานทำลายธรรมชาติแวดล้อมด้วยกิเลสตัณหา เราตัดไม้ทำลายป่าเพราะความโลภ และความโลภมากเกินไปได้ ทำให้ป่าไม้หมดไปทุกที่

พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า *อติโลภो ทิ ปาปโก* ความโลภมากเกินไบนั้นแล้วแท้ๆ

กตัญญูต่อธรรมชาติ

เพราะฉะนั้นต้องควบคุมความโลภของมนุษย์ ต้องทำให้มนุษย์เห็นคุณค่าของธรรมชาติแวดล้อม โบราณท่านสอนไว้ดีว่า หากว่าเราไปอยู่ใต้ต้นไม้ต้นใด อย่าไปหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะมันมีบุญคุณต่อเรา โดยให้ร่มเงาแก่เรา ทำไมจะต้องเนรคุณต่อต้นไม้ด้วยเล่า ความรู้จักบุญคุณต่อธรรมชาติแวดล้อมซึ่งโบราณได้สอนเอาไว้ นั้นสะท้อนถึงธรรมข้อหนึ่งขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมข้อนั้นก็คือ **ความกตัญญูทุกหนทุกที่**

กัตถุญ คือ รู้คุณที่ได้รับมาจากผู้อื่นหรือสิ่งอื่น

กตเวที คือ ประกาศความรู้คุณนั้นให้ปรากฏด้วยการ
ตอบแทนคุณ

ขอให้มนุษย์รู้คุณของธรรมชาติบ้าง ความกัตถุญนั้นไม่มีเฉพาะมนุษย์กับมนุษย์เท่านั้น เราไม่เพียงกัตถุญต่อบุคคล
อย่างเดียว ความรู้คุณของวัตถุสิ่งของก็เป็นกัตถุญ ไม่ว่าจะ
เป็นถนนหนทางบ้านที่พักอาศัย ธรรมชาติแวดล้อมที่เราอยู่
ทุกสิ่งล้วนมีบุญคุณ สิ่งใดให้ที่พัก ให้ความสะดวกสบายแก่เรา
เราต้องถนอมรักษา นี่คือการกัตถุญ ใครที่มีความกัตถุญรู้
คุณท่าน เรียกว่าเป็นคนดี ดังภาษิตว่า

**นิมิคฺคํ สาธุรูปานํ กตญญุกตเวทีตา ความกัตถุญรู้คุณและ
ประกาศตอบแทนคุณนั้นให้ปรากฏเป็นเครื่องหมายของคนดี**

คนดีชอบสร้างสรรค์ ส่วนคนชั่วชอบทำลาย ใครก็ตาม
ที่เป็นคนดีเขามีน้ำใจ เขาเห็นคุณค่าของสิ่งที่ให้ประโยชน์ให้
คุณค่าแก่เขา อย่างว่าแต่สิ่งนั้นจะเป็นมนุษย์เลย แม้จะเป็นต้นไม้
สักต้นหนึ่งที่ทำให้ความร่มเย็นให้ร่มเงาเขาก็ไม่ทำลาย ถนน
หนทางที่เราขับรถที่เราเดินอยู่ทุกวันนี้ ท่อน้ำประปา สาย
ไฟฟ้า สิ่งที่เป็นสาธารณูปโภคทั้งหลาย สิ่งเหล่านี้เป็น
ประโยชน์ต่อเราและเป็นประโยชน์ต่อคนอื่น อย่าไปทำลาย
มัน เพราะมันเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามีประโยชน์แก่เรา ความรู้คุณ

อย่างนี้ ท่านเรียกว่าเป็นกตัญญู เมื่อกตัญญูแล้วท่านก็ต้องมี กตเวทิตี คือแสดงความกตัญญูนั้นให้ปรากฏโดยการถนอม รักษาสิ่งนั้น เมื่อท่านเห็นคุณค่าของป่าไม้ ก็อย่าไปตัดทำลาย เพราะความโลภหรือความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ป่านั้นเป็นแหล่ง ต้นน้ำลำธาร ถ้าไม่มีป่าก็ไม่มีต้นน้ำลำธาร ไม่มีแม่น้ำลำธาร เราก็ออยู่ไม่ได้ เราก็ปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่ได้ สิ่งเหล่านี้ให้ คุณแก่ชีวิตของเรา เราต้องตระหนักไว้ในคุณค่าของมัน ช่วย กันปลูกป่าช่วยกันถนอมรักษาป่าไม้ และอย่าไปทำลาย

โดยเหตุที่ว่า ความกตัญญูกตเวทิตีนี้เป็นคุณธรรมของ คนดีนั่นเอง เราจึงเห็นได้ว่า ในจริยวัตรของคนดีทั้งหลายล้วน แต่มีความกตัญญูกตเวทิตีทั้งนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัม พุทธเจ้า เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิตีเป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระ องค์ตรัสรู้ได้เสด็จกลับไปสู่กรุงกบิลพัสดุ์ เพื่อแสดงธรรมโปรด พุทธบิดา เป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระพุทธบิดา ไม่ใช่ แสดงความกตัญญูรู้คุณต่อพระญาติเท่านั้น พระองค์ก็ยังรู้ คุณของธรรมชาติ ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อม พระองค์ยังรำลึกถึงต้น มหาโพธิ์ ที่ให้ร่มเงาแก่พระองค์จนได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมา สัมพุทธเจ้า มีพระพุทธรูปปางหนึ่งชื่อว่า ปางถวายเนตร ที่จับ เอาเหตุการณ์ตอนที่พระพุทธเจ้าได้ประทับยืนห่างจากต้น มหาโพธิ์พอประมาณ ประทับยืนเอาพระหัตถ์ขวาทาบบนพระ

หัตถ์ซ้าย จ้องพระเนตรไม่กะพริบไปที่ต้นมหาโพธิ์ที่พระองค์
 ตรัสรู้เป็นเวลา ๗ วัน กล่าวกันว่าเพื่อเป็นการแสดงความ
 กตัญญูรู้คุณต้นไม้ เราเรียกพระปางนี้ว่า ปางถวายเนตร
 เป็นพระประจำวันของผู้เกิดวันอาทิตย์ ความจริงแล้วน่าจะ
 เป็นพระประจำวันสำหรับคนที่เห็นคุณค่าของธรรมชาติ หรือผู้
 อนุรักษ์ธรรมชาติแวดล้อม พระพุทธองค์ได้แสดงความกตัญญู
 รู้คุณธรรมชาติแวดล้อม และทรงสอนให้คนมีความกตัญญู
 รู้คุณธรรมชาติแวดล้อม ตลอดชีวิตพระองค์อยู่กับป่า ใน
 พระพุทธศาสนาประสูติในสวนลุมพินีวัน ซึ่งก็เป็นสวนป่า
 ตรัสรู้ในป่าใต้ต้นมหาโพธิ์ เดินทางสั่งสอนหรืออยู่ในวัดที่
 เป็นวัดป่า วัดป่าแห่งแรกชื่อว่าเวฬุวัน เป็นสวนไม้ไผ่ วัดต่อมา
 อย่างวัดเชตวัน ก็เป็นสวนของเจ้าชายชื่อ เชต หรือ วัด
 ชิวกัมพวันาราม ก็เป็นวัดสวนมะม่วง วัดเหล่านี้ล้วนแต่เป็น
 สวนป่า พระองค์เห็นคุณค่าของป่าไม้ต่อชีวิตมนุษย์ ทรงส่ง
 เสริมให้พระเดินธุดงค์ ให้อยู่ในป่าหรืออยู่ใต้โคนต้นไม้
 เพราะฉะนั้นพระบางรูปอยู่ในป่าเป็นวัตร ถึงธุดงค์โดยอาศัย
 การอยู่ในป่า ในสมัยพระมหากษัตริย์ราชาลีไทแห่งกรุงสุโขทัย
 นั้น มีวัดป่าเป็นจำนวนมาก วัดป่าเหล่านี้ได้รวมกันเป็นสาย
 อรัญญวาสี คือวัดป่านั่นเอง คู่ขนานกับวัดคามวาสี คือวัดที่อยู่
 ในบ้านในเมือง

อย่างไรก็ตาม วัดจะต้องเป็นอาราม คือเป็นที่รื่นรมย์ใจ เป็นที่ที่มีความใกล้ชิดกับธรรมชาติเหมือนกับวัดในสมัย พระพุทธเจ้านั่นเอง นี่คือนี่ที่พระองค์ได้สอนให้เห็นคุณค่า ของธรรมชาติแวดล้อม ชาวพุทธที่ดีจะต้องดำเนินตาม จริยวัตรของพระพุทธเจ้า พระองค์อยู่ในวัดป่าและนิพพานใน ป่า ฉะนั้นพระองค์จึงสอนพระให้มีความเคารพในธรรมชาติ แวดล้อม ห้ามพระตัดไม้ ห้ามขุดดิน ห้ามถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ หรือบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้ หรือในแม่น้ำลำธาร สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงคำสอนที่กลมกลืนให้พระใกล้ชิด กับป่า จึงไม่น่าแปลกใจที่พระบางรูปเดินธุดงค์แล้วจะรักป่า และมีความคิดที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ เราควรจะสนับสนุนให้ท่าน เหล่านั้นได้อนุรักษ์ป่าไม้ต่อไป เนื่องจากท่านได้ใกล้ชิดกับ ธรรมชาติแวดล้อม โดยปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านจึงรักป่าไม้มากกว่าพระทั่วๆ ไป อย่างไรก็ตามคนที่ตระหนักถึงคุณค่าข้อนี้ จะต้องไม่แสดง ความอกตัญญู หรือเนรคุณต่อธรรมชาติแวดล้อม ถ้าเขา อกตัญญูแล้ว คงเหมือนกับกวางตัวหนึ่งซึ่งถูกนายพรานไล่ยิง หนีเข้าไปอยู่ในพุ่มไม้ นายพรานมองไม่เห็นกวางก็เดินเลยไป กวางหนี้อยู่ขึ้นมารู้สึกหิวจึงกินพุ่มไม้ นั้น กินจนเป็นช่องวง กลม นายพรานเดินกลับมาเห็นกวางก็เลยยิงกวางตาย กวาง

อกัตถุญญไม่รู้คุณของต้นไม้ ได้ทำลายต้นไม้ที่อาศัยหลบภัยแก่คน เหมือนกับมนุษย์สมัยนี้ที่อาศัยอยู่กับธรรมชาติ แต่ไม่รู้คุณธรรมชาติ จึงถูกธรรมชาติเล่นงานเอาจนเป็นพิษเป็นภัย ซึ่งยากที่จะแก้ไขในปัจจุบัน ชาวพุทธควรพร้อมใจกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และถือเป็นนโยบายส่วนรวมที่จะปฏิบัติตามคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าตรัสว่า การปลูกป่าและการรักษาต้นไม้ลำธาร เป็นบุญเป็นกุศล พระองค์ตรัสไว้ใน วนโรปสูตร ว่า.-

“ชนเหล่าใด ปลูกป่า ปลูกสวน สร้างสะพาน สร้างโรงน้ำ ขุดบ่อน้ำ บริจาคอาคารที่พักอาศัย ชนเหล่านั้นได้บุญตลอดเวลา ทั้งกลางวันและกลางคืน” ทั้งนี้เพราะการรักษาธรรมชาติแวดล้อม ขุดบ่อน้ำปลูกต้นไม้ เหล่านี้เป็นประโยชน์ไพศาลต่อประชาชนในสังคมทั้งหมด ใครมาใช้ประโยชน์เมื่อไร คนที่ปลูกที่สร้างก็ได้บุญเมื่อนั้น พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า ผู้ทำย่อมได้บุญตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

เพราะฉะนั้น การรักษาธรรมชาติแวดล้อม จึงเป็นการปฏิบัติธรรมเรื่องอกัตถุญญกตเวทิตี ถ้าเราทำได้ก็ชื่อว่าเรามีปฏิรูปเทสวาสะ คือสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งจะนำพาเราไปสู่ความเจริญงอกงามเหมือนกับล้อรถล้อหนึ่งประกอบเข้าในล้อที่เหลือ คือการคบคนดี วางตัวดีและพื้นเดิมดี พาเราไปสู่ความเจริญ

ศาสนาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ขอถวายความเคารพแด่ท่านพระเถรานุเถระ

ขอเจริญพรแด่ท่านสาธุชนทุกท่าน

นับว่าเป็นการเหมาะสมกับมหามงคลสมัยเฉลิมพระชนมพรรษาที่เราท่านทั้งหลายจากทุกศาสนาในประเทศไทยได้ประชุมในมหาสังฆนิบาตแห่งนี้ ณ ดิگคันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล จัดงานสำคัญเรื่องศาสนากับสิ่งแวดล้อมเพื่อพิจารณาหาทางแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่สมเด็จพระราชสมภารเจ้าทรงมีความห่วงใย เพราะประเทศชาติในปัจจุบันพัฒนาทางด้านวัตถุมากก็ประสบปัญหามากมาย โดยเฉพาะปัญหาสิ่งแวดล้อม

ในโอกาสแห่งวันเฉลิมพระชนมพรรษาปีนี้ คณะผู้จัดงานจึงยกประเด็นสิ่งแวดล้อมขึ้นมาและถือว่าไม่ใช่เป็นปัญหา

** เรียบเรียงจากปาฐกถาผู้นำในการสัมมนาผู้นำศาสนาเรื่อง "ศาสนากับสิ่งแวดล้อม" จัด ณ ดิگคันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล เนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ ธันวาคม ๒๕๓๕

ระดับชาติเท่านั้นแต่ได้เป็นปัญหาใหญ่ระดับโลกไปแล้ว

เรื่องสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัญหาระดับโลก เพราะสหประชาชาติได้จัดการประชุมว่าด้วยสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ช่วงวันที่ ๓-๑๔ มิถุนายน ๒๕๓๕ เรียกการประชุมครั้งนั้นว่า Earth Summit คือการประชุมสุดยอดเรื่องของโลก มีหัวหน้าคณะรัฐบาลและเจ้าหน้าที่ระดับสูงจาก ๑๗๕ ประเทศเข้าร่วมในการประชุม ในระหว่างการประชุมครั้งนี้ได้มีการลงนามและรับรองเอกสาร ๕ ฉบับ เอกสารเหล่านี้ได้มีการพูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) อย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรก

เป็นที่น่าสังเกตว่าในการประชุมระดับโลกในช่วงทศวรรษก่อน มักจะพูดถึงปัญหาสงครามปรมาณูหรือสงครามนิวเคลียร์เพราะเป็นเรื่องการทำลายล้างโลก แต่ในทศวรรษปัจจุบันสงครามนิวเคลียร์นั้นลดความหวาดเสียวลงไป เพราะสถานการณ์ของโลกได้เปลี่ยนแปลงเนื่องจากการล่มสลายของสหภาพโซเวียต

ในปัจจุบัน เราประสบปัญหาใหม่ที่มาแรงก็คือปัญหาสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้ถึงขนาดที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗ จัดเรื่องปัญหาสิ่งแวดล้อมเป็นประเด็นสำคัญ กระทรวง

วิทยาศาสตร์และการพลังงาน เปลี่ยนชื่อเป็นกระทรวง
วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ที่พูดมานั้นหมายความว่า
ความว่าไทยเราเริ่มมองเห็นว่าสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหาใหญ่
หลายฝ่ายเริ่มรวมพลังกันต่อสู้ปัญหานี้ แต่พลังที่รวมกันเป็น
พลังทางการเมือง เป็นพลังเอ็นจีโอ (NGO) ยังไม่มีการรวม
พลังขององค์กรศาสนาเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

ความสำคัญของสิ่งแวดล้อม

การประชุมสัมมนาครั้งนี้อาจเป็นนิมิตหมายอันดีที่
แสดงว่าองค์กรศาสนาได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา
สิ่งแวดล้อม และถือเป็นประเด็นริบตัววนที่ต้องรวมพลังกัน
จัดการ แท้ที่จริง สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ใกล้ชิดกับชีวิตมนุษย์
ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเช่น ป่าไม้ ภูเขา
แม่น้ำหรือสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ชุมชน อาคาร
ยานพาหนะก็ตาม ถ้ามนุษย์เลือกใช้ชีวิตที่ถูกต้อง ปัญหา
สิ่งแวดล้อมคงไม่เกิดขึ้น เนื่องจากศาสนาเป็นวิถีชีวิตอันหนึ่ง
เราจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ถ้าสอนให้ทุกคนเข้าถึงแก่น
ศาสนาและรับมาปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต

พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม
ไว้ว่า “ปฏิรูปเทสวาโส...เอตมมฺงฺคฺลมฺตตมฺ การอยู่ในประเทศ

หรือสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเป็นอุดมมงคล”

การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมจะช่วยพัฒนาชีวิตให้มีธรรม เมื่อมนุษย์มีธรรม สิ่งแวดล้อมก็จะพัฒนาตาม แต่ถ้ามนุษย์อยู่อย่างไม่มีธรรมก็จะรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ได้และจะทำลายสิ่งแวดล้อม ที่เรามาพูดถึงสิ่งแวดล้อมของโลก ไม่ใช่เพราะห่วงใยโลกคือแผ่นดิน(โอกาสโลก) โลกที่เราอาศัยอยู่นี้เราจะไปช่วยแก้ไขปรับปรุงอย่างไรหรือไม่ โลกไม่สนใจ นักวิทยาศาสตร์ประเมินว่าโลกคือแผ่นดินนี้ยังคงอยู่ต่อไปอีกไม่น้อยกว่าหมื่นล้านปี

แต่ถ้าเราจัดการสิ่งแวดล้อมของโลกโดยไม่ถูกต้อง สัตว์โลกที่รวมถึงมนุษย์จะอยู่ไม่ได้ เราไม่ต้องไปคิดเปลี่ยนแผ่นดินเพื่อให้แผ่นดินโลกอยู่รอด แผ่นดินโลกนี้อยู่รอดไปอีกนาน แต่อาจจะอยู่รอดโดยไม่มีมนุษย์และสัตว์อื่นๆ เราจึงต้องเปลี่ยนมนุษย์เพื่อให้มนุษย์สามารถคงอยู่ต่อไปอย่างผาสุก เราจะต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตเปลี่ยนจิตใจของมนุษย์และปรับกระบวนการพัฒนาให้ถูกต้อง เพื่อลูกหลานของเราจะได้มีแผ่นดินโลกที่เหมาะสมแก่การอยู่อาศัย พวกเราขอฮิมแผ่นดินโลกอันเป็นมรดกของลูกหลานมาอยู่อาศัยชั่วคราว และจะต้องใช้คืนพวกเขาไปในสภาพที่สมบูรณ์ ภาษาบาลีเรียกว่า “ปัจฉิมาชนตานุภมฺพมานสา เราทั้งหลายมีจิตหวังที่

จะอนุเคราะห์แก่อนุชนคนรุ่นหลัง” จึงได้ประชุมสัมมนาเลือก
สรรศาสนธรรมมาแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ถ้ามนุษย์อยู่อย่าง
ถูกต้องตามหลักศาสนา ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็คลี่คลายไป ถ้า
มนุษย์มีศาสนธรรมไม่ว่าของศาสนาใดก็จะเอื้ออำนวยให้สิ่ง
แวดล้อมที่ดีของโลกนั้นอยู่คู่กับมนุษย์ทั้งหลายต่อไป

สภาพปัญหาสิ่งแวดล้อม

ปัจจุบัน สิ่งแวดล้อมทวีปรีดเปลี่ยนแปลงจนบางทีก็ไม่
เหมาะไม่ควรที่จะเป็นปฏิรูปเทศ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจาก
การที่คนเราดำเนินชีวิตไม่ถูกต้อง ในพระไตรปิฎกมีพุทธพจน์
ว่า ถ้าประชาชนไม่ประพฤติธรรม การโคจรของพระจันทร์
พระอาทิตย์ก็วิปริต อากาศก็วิปริต ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล
การผลิตก็ไม่ได้ผล ทำให้วิถีชีวิตคนต้องมีปัญหา

คัมภีร์ไบเบิลของศาสนาคริสต์บันทึกไว้ว่า เพราะมนุษย์
ไม่ประพฤติธรรม พระเจ้าต้องยกเครื่องปรับเปลี่ยนให้โลกมี
คนยุคใหม่ที่ดีกว่า โดยบันดาลให้ฝนตก ๔๐ วันจนน้ำท่วมโลก
มนุษย์จมน้ำตายหมดเหลือรอดอยู่ครอบครัวเดียวเท่านั้นคือ
ครอบครัวของโนอาห์ที่ประพฤติธรรม

ในประเทศไทย คนไม่ประพฤติธรรม เบียดเบียน
ธรรมชาติกำลังถูกธรรมชาติลงโทษ ชาติ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ

เกิดวิปริต เช่น ดินกันดารแห้งแล้ง ป่าไม้ถูกทำลายมหาศาล ประมาณกันว่าในปีหนึ่งๆ ประเทศไทยนั้นถ้าเราไม่ปิดป่า ป่าไม้จะถูกทำลายปีละประมาณ ๕% และถ้าทำลายกันอย่างนี้ จนถึงปี ๒๕๕๓ ป่าจะหมดไปจากแผ่นดินไทย เมื่อปี ๒๕๓๒ รัฐบาลกำหนดไว้ว่าเป็นนโยบายว่า ป่าจะต้องมีในเมืองไทย ๔๐% ของพื้นที่ทั่วประเทศ แต่ในช่วงนั้นเรามีป่าเพียง ๒๘% โดยเฉลี่ยเราปลูกต้นไม้วันละต้น แต่โค่นกันวันละไร่

ขาดน้ำก็วิปริต เช่น น้ำเน่าเสีย ในปี ๒๕๓๓ โรงงานไม่ต่ำกว่า ๕๑,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศปล่อยของเสียลงไปในแม่น้ำ โดยไม่รับผิดชอบประมาณ ๕๐๐,๐๐๐ ตันต่อปี ผู้ประกอบการต้องการเสียเงินลงทุนให้น้อยที่สุดเพื่อหวังกอบโกยกำไรตอบแทนให้มากที่สุด พวกเขาจึงไม่ทำที่บำบัดน้ำเสียในโรงงานหรือมีโรงบำบัดน้ำเสียแต่ก็ไม่ยอมใช้งานเพราะกลัวเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น นอกจากนั้น น้ำเสียจากครัวเรือนและอาคารต่างๆ ก็ไหลตรงลงแม่น้ำโดยไม่มีการกักเก็บไปบำบัดให้เป็นน้ำดีก่อน

ขาดลมวิปริตเมื่ออากาศเป็นพิษ ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่มาจากเผาไหม้ถ่านหินและควันจากปล่องโรงงาน เป็นต้น สร้างปัญหาในระดับโลกที่เราเรียกว่า ปฏิกริยาเรือนกระจก (Greenhouse Effect) ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เพิ่ม

มากขึ้นจะคอยกันไม่ให้ความร้อนจากแสงอาทิตย์หนีไปจากโลก ก๊าซจึงทำหน้าที่เหมือนกระจกที่กั้นความร้อนไม่ให้ออกไปจากเรือนกระจก ความร้อนในโลกจึงเพิ่มขึ้น โดยเฉลี่ยอุณหภูมิของโลกเพิ่มขึ้นปีหนึ่งระหว่าง ๑.๕-๔.๕ องศาเซลเซียส น้ำแข็งที่ขั้วโลกจึงละลายทำให้น้ำทะเลสูงขึ้น การที่อุณหภูมิสูงขึ้นนี้แสดงว่าชาติไฟก็วิปริต

ชาติดิน น้ำ ลม ไฟ วิปริตเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเพราะมนุษย์ใช้ชีวิตไม่ถูกต้องมีความโลภ ความโกรธ และความหลงมากเกินไป ความโลภทำให้ตัดไม้ทำลายป่า พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ยํ อทฺธํ เตนํ คุญฺจพฺพํ อติโลโภ ทิ ปาปโก ควรยนิคฺกับสิ่งทีตนได้ โลกเกินไปเร็วแท้ๆ” ความโกรธทำให้สังหารผลอายุชีวิตสัตว์ทั้งหลาย ความหลงทำให้คนหลงผิดคิดว่าต้องเป็นนายธรรมชาติ ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เราจะต้องชนะและควบคุม

มนุษย์คือผู้พิทักษ์ธรรมชาติ

ศาสนาในอดีตกาลช่วยปกป้องคุ้มครองธรรมชาติ ศาสนาโบราณเกิดจากความกลัวภัยของมนุษย์ เมื่อฝนตกฟ้าร้อง ฟ้าผ่า มนุษย์เกิดความกลัวขึ้นมาไม่รู้จะป้องกันตัวเองอย่างไรก็อธิษฐานขอความคุ้มครองจากเทพดาอารักษ์ พวกเขาเชื่อว่ามีเทพเจ้าอยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ธรรมชาติ คน

สมัยก่อนจึงก็ไหว้พระพิรุณ แม่พระธรณี แม่พระคงคา พระ
อัคนี คือไหว้ดิน น้ำ ลม ไฟนั่นเอง พวกเขาไม่ทำลายธรรมชาติ
ศาสนาโบราณช่วยให้มนุษย์อยู่กลมกลืนกับธรรมชาติ ไม่
ทำลายย่ำยีธรรมชาติ เช่น เมื่อพวกเขามีความเชื่อเรื่องแม่
โพสพและแม่พระคงคาในอดีตนั้น พวกเขาปฏิบัติต่อพืชพันธุ์
ธัญญาหารและแม่น้ำลำคลองด้วยความเคารพยำเกรง

ข้อนี้เป็นประจักษ์พยานว่า ในสมัยโบราณมนุษย์อยู่กับ
ธรรมชาติด้วยความเคารพและสยบจำยอม เมื่อโลกพัฒนา
มากขึ้นด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มนุษย์เริ่มคิดเอา
ชนะธรรมชาติ นั่นคือแทนที่จะอยู่ภายใต้อำนาจของธรรมชาติ
และสวดมนต์อ้อนวอนธรรมชาติเหมือนแต่ก่อน มนุษย์กลับ
มองว่าธรรมชาตินั้นต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของมนุษย์

ศาสนาปัจจุบันบางศาสนาเคยสอนว่าพระเจ้าสร้างโลก
ขึ้นมาเพื่อเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์ สัตว์ทั้งหลายเป็นอาหาร
ของมนุษย์และมีมนุษย์เป็นนายผู้ปกครอง แนวความคิดนี้คงมี
อิทธิพลต่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่คิดเอาชนะธรรมชาติ
คัมภีร์ศาสนาส่วนนี้สอนว่ามนุษย์มีอำนาจเหนือธรรมชาติที่
พระเจ้าสร้างมา เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงดำเนินการปกครองสิ่ง
ทั้งหลาย และการปกครองของมนุษย์ก็เป็นอัตตาธิปไตยมาก
ขึ้นคือมีตัวมนุษย์เองเป็นศูนย์กลางการปกครอง พวกเราเป็น

เหตุการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ถือเอาความสนใจและประโยชน์ของมนุษย์เป็นที่ตั้ง เราย้ายเบียดเบียนธรรมชาติ โดยความเข้าใจผิดว่า เราเป็นนายเหนือธรรมชาติ นี่เป็น มิฉนาทวิภูฏิประการหนึ่ง

อันที่จริง ศาสนิกชนแห่งศาสนาดังกล่าวควรเข้าใจว่า พระเจ้าไม่ได้สร้างสรรพสัตว์มาเป็นทาสรับใช้มนุษย์ พระเจ้าสร้างธรรมชาติแก่มนุษย์ขึ้นมาเพื่อมนุษย์จะปกป้องคุ้มครองรักษาสิ่งเหล่านั้นต่อไป มนุษย์เป็น guardian คือผู้พิทักษ์รักษาธรรมชาติ ไม่ใช่ master หรือนายของธรรมชาติ มนุษย์มองอย่างนี้จึงถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่ว่าสิ่งต่างๆ ไม่มีใครเป็นนายมีอำนาจเหนือโดยไม่พึ่งพาอาศัยสิ่งอื่น สิ่งต่างๆ อาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นตามหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นก็เกิด เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นก็เกิด มนุษย์อาศัยธรรมชาติและธรรมชาติก็อาศัยมนุษย์ มนุษย์อยู่ไม่ได้ถ้าสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติถูกทำลาย

วงจรแห่งชาตินั้นอิงอาศัยซึ่งกันและกัน มนุษย์เข้าไปทำลายวงจรอันนี้เพราะความโลภ ความบ้าอำนาจ เพราะมีอัตตาธิปไตยถือตนเองเป็นใหญ่ต้องการเอาชนะธรรมชาติและดักดวงเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติ มนุษย์ไม่ได้อยู่แบบมัชฌิมาปฏิปทา(ทางสายกลาง) ที่รู้จักความ

พอดี ผลก็เป็นอย่างที่เราเห็น ถ้าจะแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม มนุษย์จะต้องปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างถูกต้องพอดี โดยอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ตามหลักปฏิจจสมุปบาทนั้น มนุษย์ไม่สามารถอยู่รอดเมื่อสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

ศาสนาสำคัญทุกศาสนาสอนให้มองธรรมชาติในฐานะที่เราจะต้องปกป้องรักษา และปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ด้วยความรัก เราชักสิ่งนั้นเพราะเป็นสิ่งที่พระเจ้าสร้างขึ้นมา หรือเรารักด้วยเมตตาธรรม นั่นเป็นเรื่องที่ศาสนาต่างๆ ได้สอนไว้ ปฏิบัติต่อธรรมชาติอย่างเท่าเทียมกันด้วยเมตตาธรรมและอหิงสธรรมคือความไม่เบียดเบียนสรรพสัตว์และสิ่งแวดล้อม เริ่มต้นด้วยมีสัมมาทิฐิเกี่ยวกับการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน ปฏิบัติต่อกันด้วยความไม่โลภเกินไป ความหลงคือการยึดทัศนนะและค่านิยมที่ผิดจะเพิ่มกำลังให้ความโลภ และความโลภมากก็ทำให้ลาภหาย เพราะมนุษย์ตั้งดวงชวงซึ่งย้ายธรรมชาติเอามาใช้ประโยชน์อย่างไม่รู้จักความพอดี เมื่อมีความโลภมาก พอถูกขัดขวางก็เกิดความโกรธ การประหัตประหารทำลายกันก็ตามมา ความโลภ โกรธ หลง เหล่านี้ในจิตใจของมนุษย์ สิ่งที่จะควบคุมและขจัดความโลภ โกรธ หลง ก็คือศาสนธรรม

สัมมาทิฏฐิเกี่ยวกับธรรมชาติ

ถ้าจะเปลี่ยนวิถีชีวิตของมนุษย์ให้กลมกลืนกับธรรมชาติ ต้องเปลี่ยนจิตใจให้ลบละโลก โกรธ หลง ควบคุมการใช้ชีวิต ให้อยู่ในมัชฌิมาปฏิปทา เริ่มต้นด้วยสัมมาทิฏฐิคือมีความเห็น ถูกต้องเกี่ยวธรรมชาติแวดล้อม เพื่อแสดงสัมมาทิฏฐิในเรื่องนี้ ขอยกตัวอย่างบทกวี ๓ บทมาเปรียบเทียบกัน บทแรกแสดง ทศนะแบบเป็นนายเหนือธรรมชาติแต่งโดยกวีชาวอังกฤษชื่อ เทนนิสัน (Tennyson) เขาเขียนถึงดอกไม้ไว้ว่า

ดอกไม้ขึ้นอยู่ตามรอยแยกของกำแพง

ข้าถอนมาทั้งคัน

กำมันไว้ในมือ

ดอกไม้ค่อยเอ๋ย

ถ้าข้ารู้จักเจ้าทั้งหมด

ข้าคงจะรู้จักมนุษย์และพระเจ้า

บทกวีนี้แสดงว่าเพื่อที่จะศึกษาธรรมชาติ มนุษย์ได้ดึง เอาผลผลิตของธรรมชาติออกจากแหล่งของมันมาศึกษาย้าย ทำลาย เพื่อรู้เพื่อชนะ นี่เป็นท่าทีแบบเป็นนายเหนือธรรมชาติ ส่วนท่าทีของผู้เป็นมิตรกับธรรมชาติสะท้อนมาจาก บทกวีของบาโช (Basho)ที่ว่า

เมื่อข้ามองอย่างเพ่งพิณิจ
 ข้าเห็นคอกนาชุนาแบ่งบาน
 ที่ริมรั้ว !

นี่เป็นท่าที่แบบถนอมรักษารวมชาติซึ่งตรงกันข้ามกับท่าที่แบบแรกที่ขูดรากถอนโคนธรรมชาติออกมาศึกษาทุกสิ่งทุกอย่าง ในแบบแรกนั้น เราสูบประโยชน์จากธรรมชาติจนหมดแล้วก็ทิ้งมันไป ส่วนในแบบที่สอง เราปล่อยธรรมชาติไว้อย่างนั้นโดยไม่เข้าไปจัดการแก้ไขปรับปรุงเพื่อใช้ประโยชน์ ถ้ามว่าแบบไหนเป็นทัศนะที่ถูกต้องในเรื่องธรรมชาติ

ทัศนะแบบแรกมุ่งเป็นนายเหนือธรรมชาติ จึงเป็นที่มาของปัญหาการทำลายสิ่งแวดล้อม ทัศนะแบบที่สองก็ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับธรรมชาติ ปล่อยให้ธรรมชาติเติบโตไปโดยมนุษย์ไม่นำเอามาใช้ประโยชน์ ทัศนะทั้งสองต่างไปสุดโต่งกันคนละมุม

ทัศนะแบบทางสายกลางก็คือเราต้องการชื่นชมความงามของธรรมชาติและคงไม่หยุดแค่นั้น เราต้องการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติด้วย คือนำเอาผลผลิตจากธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อมนุษย์และสังคม เราใช้ประโยชน์จากธรรมชาติโดยไม่ทำลายความสมดุลของระบบนิเวศน์ ท่าที่แบบเป็นกลางนี้ปรากฏในบทกวีของโธเอธ(Goeth) ดังต่อไปนี้

ข้าเดินอยู่ชายป่าคนเดียว
ไม่มีจุดมุ่งหมายใดๆ
แล้วพลันก็พบดอกไม้สวยงาม
คิดจะเด็ดเจ้ามา
แต่ดอกไม้ก็สั่นไหวไหว
เจ้ารำพันว่าท่านจะเด็ดข้าน้อยละหรือ
ข้าจึงถอนเจ้าขึ้นมาหลังคันทันหิ้งราก
นำไปบรรจงปลูกไว้ที่สวนหลังบ้านอันสงบ
บัดนี้ เจ้าเติบโต
และออกดอกบานสะพรั่ง !

นี่เป็นท่าทีที่พึงประสงค์ เราใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ แล้วต้องถนอมรักษาให้มันเติบโตงอกงามตามธรรมชาติต่อไป ใช้ประโยชน์โดยไม่ทำลายธรรมชาติ นั่นคือท่าทีที่ถูกต้องเป็น สัมมาทิฏฐิในเรื่องธรรมชาติ ศาสนาทุกศาสนาสอนอย่างนี้ อย่าโลกเกินไปจนทำลายธรรมชาติ มนุษย์ได้ประโยชน์จาก ธรรมชาติแล้วต้องกตัญญูรู้คุณและถนอมรักษาธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้กตัญญูคือรู้คุณค่าของธรรมชาติ และมีกตเวทิตีคือตอบแทนคุณของธรรมชาติ ผู้ใดได้ประโยชน์ จากธรรมชาติแล้วยังคิดทำลายธรรมชาติ ผู้นั้นเป็นคนทรยศ ต่อมิตร ดังบาลีที่ว่า

“ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสฺสีเทยฺย สยฺยเยว วา
 น ศสฺส สวชํ ภิกฺขุเชยฺย มิคฺคหฺหุโก ทิ ปาปโก”
 นิ่งหรือนอนอยู่ได้ร่มเงาของต้นไม้ใด
 ไม่ควรหักรานกิ่งของต้นไม้มัน
 ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้ ๆ”

พระพุทธเจ้ากับธรรมชาติ

พระพุทธเจ้าทรงใช้ชีวิตใกล้ชิดกับสิ่งแวดล้อมตาม
 ธรรมชาติ พระพุทธองค์ประสูติ ตรัสรู้และปรินิพพานในป่าทั้ง
 นั้น คือประสูติที่สวนลุมพินีวัน ตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ ปรินิพพาน
 ระหว่างต้นสาละคู่หนึ่ง เมื่อออกผนวชทรงอาศัยอยู่ในวัดป่า
 วัดแรกในพระพุทธศาสนาเป็นส่วนไม่ชื่อว่าเวฬุวัน วัดที่
 พระพุทธเจ้าประทับจำพรรษานานที่สุด ๑๔ พรรษาคือวัด
 เชตวัน แปลว่า สวนของเจ้าเชต

เราจะเห็นความสนใจธรรมชาติของพระพุทธเจ้าจาก
 เหตุการณ์ตอนก่อนเสด็จไปแสดงธรรมที่กรุงกบิลพัสดุ์ ขณะที่
 พระพุทธเจ้ากำลังเทศนาสั่งสอนอยู่ในกรุงราชคฤห์นั้น พระ
 เจ้าสุทโธทนะผู้เป็นพระราชบิดาได้ส่งทูตไปอาราธนาพระ
 พุทธเจ้าให้เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ ทรงส่งทูตไป ๔ ชุดแล้วก็ยังไม่
 ได้ข่าวคราวของพระพุทธเจ้า ทูตเหล่านั้นทั้งเทศนาของพระ

พุทธเจ้าแล้วก็บวชเป็นพระ ลืมกราบทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ แต่ทนต์สุดสุดท้ายมีท่านกาฬทายีอำมาตย์เป็นหัวหน้าไม่ลืมภารกิจ เมื่อกาฬทายีฟังเทศนาของพระพุทธเจ้าและบวชเป็นพระแล้ว ท่านทูลอาราธนาพระพุทธเจ้าให้เสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์ ท่านกาฬทายีคงคิดว่าพระพุทธรองค์ทรงรักธรรมชาติ จึงกล่าวคาถา ๖๔ คาถาพรรณนาธรรมชาติที่สวยงามระหว่างทางที่จะเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์นั้นว่ามีดอกไม้ที่สวยงามและมีสัตว์ป่าที่น่าชื่นชมอย่างไร ตัวอย่างคาถาที่ท่านกาฬทายีกราบทูลเป็นดังนี้

บัดนี้ต้นไม้ทั้งหลายมีดอกและใบประดุจสีถ้ำนที
 ก่าดังผลัดใบ จะผลิด
 ต้นไม้เหล่านั้นคู่สว่างไสวปานประหนึ่งเปลวเพลิง
 ต้นไม้ทั้งหลายประดับประดาด้วยดอกไม้
 มียอดงาม ส่องกลิ่นหอม สะอาด เป็นที่เจริญใจ
 งามสะพรั่งอยู่สองข้างทาง
 มวลวิหคทั้งหลายมีสีนวมวิจิตรเป็นที่เจริญใจเช่นสีเขียวเป็นต้น
 ค่างพากันขันคูอยู่โดยรอบ
 ทำให้เบิกบานใจด้วยเสียงอันไพเราะ
 ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้มากผู้มีส่วนแห่งอรรณพ
 ถึงเวลาเสด็จดำเนินแล้ว
 คาถาทั้ง ๖๔ คาถาพรรณนาความงดงามของธรรมชาติ

เดือนความทรงจำของพระพุทธเจ้าที่มีต่อกรุงกบิลพัสดุ์ เมื่อท่านภาทุทายีกล่าวคาถาจบ พระพุทธเจ้าถามว่าทำไมจึงกล่าวคาถาเหล่านี้ ท่านภาทุทายีจึงถือโอกาสกราบทูลอาราธนาให้เสด็จไปโปรดชาวกบิลพัสดุ์ซึ่งพระพุทธเจ้าก็ทรงรับอาราธนา

นิทานชาดกสอนให้รักธรรมชาติ

นอกจากนั้น นิทานชาดกที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าเรื่องอดีตชาติของพระองค์ไว้จะมีเรื่องสัตว์และพืชเกี่ยวข้องจำนวนมาก นิทานชาดกเหล่านี้เหมาะแก่การนำไปสอนเด็กให้รักธรรมชาติ เพราะแสดงให้เห็นว่าสัตว์และพืชมีความสำคัญเหมือนกัน เด็กมีความรู้เพียงสามัคคีคิดว่าสัตว์ก็เหมือนมนุษย์ และสามารถสื่อสารด้วยภาษาได้ไม่ต่างจากมนุษย์ เด็กจึงถือสัตว์เป็นเพื่อนเล่น นั่นคือความรักธรรมชาติมีอยู่แล้วในใจของเด็กทั่วไป ดังนั้นนิทานชาดก ๕๔๗ เรื่องล้วนมีสาระที่เสริมสร้างความรักธรรมชาติขึ้นในจิตใจของเด็ก

พระพุทธเจ้าทรงใช้นิทานชาดกเป็นเครื่องมือสอนธรรมต่าง ๆ หนึ่งในธรรมเหล่านั้นก็คือความรักธรรมชาติและ ความกตัญญูต่อธรรมชาติ

ความน่ารักและน้ำใจของสัตว์มีปรากฏอยู่ในอัมพชาดก ดังนี้

มีฤๅษี ๕๐๐ คนอาศัยอยู่ในป่าแห่งหนึ่ง ต่อมาเกิดความแห้งแล้งกันดารในป่านั้น สัตว์ทั้งหลายไม่มีน้ำดื่ม ฤๅษีผู้มีน้ำใจคนหนึ่งโค่นต้นไม้ทำเป็นรางน้ำและตักน้ำมาใส่ในรางน้ำนั้นเพื่อให้สัตว์ป่าทั้งหลายได้ดื่มกิน สัตว์จำนวนมากพากันมาดื่มกินน้ำนั้น ฤๅษีคนนั้นจะไม่มีเวลาไปหาผลไม้เพราะยุ่งกับการบริการตักน้ำให้สัตว์ ผู่งสัตว์จึงประชุมปรึกษากันว่า “ฤๅษีคนนี้ผอมแห้งเพราะอดอาหาร ฉะนั้นพวกเราควรจะตอบแทนบุญคุณของท่าน ต่อไปนี้สัตว์ที่จะมาดื่มน้ำต้องคาบผลไม้มาให้ฤๅษีเป็นการตอบแทนบุญคุณของท่าน” ตั้งแต่นั้นมาสัตว์ที่มาดื่มน้ำได้คาบเอาผลไม้มากองไว้ให้ฤๅษีคนนั้น ผลไม้เหล่านั้นมีจำนวนมากพอที่จะเลี้ยงฤๅษีทั้ง ๕๐๐ คน

มนุษย์และธรรมชาติต่างพึ่งพิงอาศัยกันและกันอย่างนี้ เมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์จากธรรมชาติก็ควรแสดงความกตัญญูรู้คุณด้วยการถนอมรักษาธรรมชาติ ผู้ใดทำลายธรรมชาติ ผู้มีบุญคุณจัดว่าเป็นคนทรยศต่อมิตรที่เดียว ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเล่าไว้ในมหาเวทียชาดก เรื่องมีอยู่ว่า

ในอดีตกาล พวกพ่อค้าจำนวนมากเดินทางไปค้าขายต่างเมืองด้วยกัน ระหว่างทางได้ถึงดินแดนทุระกันดาร ไม่มีอาหารและน้ำเหลืออยู่เลย แต่พวกเขายังโชคดีที่ได้พบต้นไม้ใหญ่ เมื่อพวกเขาตัดกิ่งด้านหนึ่งก็มีสายน้ำไหลออกมาจากกิ่ง

นั้นให้พวกพ่อค้าได้ตีมีกิน จากนั้นพวกเขายังตัดกิ่งอีกด้านหนึ่งเพื่อเก็บผลไม้มากเป็นอาหาร พวกพ่อค้ามีความโลภมากปรึกษากันว่านี่เป็นต้นไม้วิเศษ เมื่อพวกเราตัดกิ่งยังได้อาหารขนาดนี้ ถ้าโค่นทั้งต้นคงจะพบของดีมากมาย พ่อค้าทั้งหมดเห็นว่าควรโค่นต้นไม้ยกเว้นแต่หัวหน้าพ่อค้าที่ห้ามปรามไว้แต่ไม่มีใครเชื่อฟัง พวกเขาตัดโค่นต้นไม้โค่นมันลงมา พอตันไม้ล้มลง พญานาคได้ออกมาม่าพ่อค้าเหล่านั้น ได้ไว้ชีวิตหัวหน้าพ่อค้าเพียงคนเดียว

นิทานชาดกเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า “นั่งหรือนอนได้ร่มเงาของต้นไม้ใด ไม่ควรทำรานกิ่งของต้นไม้ นั้น ผู้ประทุษร้ายมิตรเป็นคนเลวแท้ๆ”

เรียนธรรมจากธรรมชาติ

ต้นไม้ทั้งหลายให้ดอกไม้และร่มเงาแก่เรา ใครตัดต้นไม้ที่ให้ประโยชน์ถือว่าประทุษร้ายมิตร พระพุทธเจ้าตรัสรู้ใต้ต้นโพธิ์ พระองค์ไม่คิดจะเสด็จดำเนินไปที่อื่นทันที ยังคงประทับยืนเพ่งต้นโพธิ์ ๗ วัน เรียกกันว่าพระปางถวายเนตรที่เราอาจตีความได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงรำลึกถึงบุญคุณและความสำคัญของต้นโพธิ์ พระพุทธเจ้าสอนพุทธศาสนิกชนให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติและให้อยู่ร่วมกันอย่างกลม

กลืนกับธรรมชาติ บ่อยครั้งที่เดียวที่พระพุทธเจ้าทรงอาศัย
สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นอุปกรณ์สอนธรรม ธรรมชาติ
ตามป่าเขานั้นเป็นตัวอย่างสอนธรรมได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้
เพราะธรรมชาติข้อตรงปราศจากมารยาจึงเปิดเผยให้เห็น
ความเป็นจริงได้รวดเร็ว เช่นใบไม้เปลี่ยนสีจากเขียวเป็น
เหลืองแล้วร่วงหล่น ทำให้คนเห็นอนิจจังคือความไม่เที่ยง คน
ทุกวันนี้ไม่ค่อยเห็นความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ เพราะ
อาศัยอยู่ในห้องปรับอากาศ ห่างไกลธรรมชาติ จึงไม่เห็น
อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คนที่เข้าถึงธรรมย่อมเห็นธรรมชาติ
ตามที่เป็นจริง ดังนิทานเช่นเรื่องนี้

คุณยายคนหนึ่งเล่าว่า “ก่อนที่ยายจะเรียนเซน ยาย
มองภูเขาเป็นภูเขา มองแม่น้ำเป็นแม่น้ำ ต่อมาเมื่อยายเริ่ม
เรียนเซน ยายมองภูเขาไม่เป็นภูเขา มองแม่น้ำไม่เป็นแม่น้ำ
เดี๋ยวนี้พอยายเข้าถึงเซนแล้ว ยายมองภูเขาเป็นภูเขา มอง
แม่น้ำเป็นแม่น้ำ”

สมัยนี้มีพระเถระรูปหนึ่งสอนพระฝรั่งได้ผลมาก นั่นคือ
พระโพธิญาณเถระหรือหลวงพ่อบุชา เมื่อถามพระฝรั่งว่าหลวง
พ่อบุชามีวิธีสอนธรรมอย่างไรลูกศิษย์ฝรั่งจึงเข้าใจได้ดี พระ
ฝรั่งตอบว่าหลวงพ่อบุชาไม่ได้สอนธรรมวิจิตรพิสดารอะไรหรอก
ท่านอาศัยธรรมชาติรอบตัวที่วัดหนองป่าพงเป็นอุปกรณ์การ

สอน เช่นท่านใช้ต้นไม้ที่เปลี่ยนแปลงสอนเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปรากฏว่าพระฝรั่งฟังเข้าใจดีเพราะที่ไหนในโลกก็มีต้นไม้ ฝรั่งรู้จักต้นไม้ทุกคน สมมติถ้าหลวงพ่อบุญสอนฝรั่ง โดยอ้างตัวอย่างในกรุงพาราณสีหรือในสังคมไทย ฝรั่งคงฟังธรรมไม่เข้าใจ เพราะเขามีพื้นฐานทางวัฒนธรรมต่างออกไป เพราะฉะนั้นภาษาสากลคือภาษาจากธรรมชาติ ธรรมคือธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งใดในศาสนาใด เราก็อาศัยธรรมชาติ เป็นสื่ออธิบายให้เข้าถึงกันได้

กล่าวในทางศาสนา ธรรมชาติแวดล้อมมีคุณค่าพิเศษตรงที่ช่วยนำคนให้เขาถึงสิ่งแห่งศาสนาต่างๆ ชาวพุทธอาศัยธรรมชาติแวดล้อมสอนเรื่องปฏิจจสมุปบาทว่าสิ่งทั้งหลายอาศัยกันและกันเกิดขึ้น ปรากฏการณ์ธรรมชาติเป็นประจักษ์พยานชัดเจน

เพราะทรงเห็นคุณประโยชน์ของธรรมชาติ พระพุทธเจ้าจึงสอนให้ชาวพุทธกตัญญูและอนุรักษ์ธรรมชาติ ทรงบัญญัติวินัยห้ามพระภิกษุม่าสัดสัตว์ตัดต้นไม้ขุดดินหรือถ้ำของเสียลงในแม่น้ำลำคลอง ทรงแนะนำส่งเสริมให้พระภิกษุถือธุดงค์อยู่ในป่าหรือที่โคนต้นไม้เป็นปกติ

สำหรับชาวบ้าน พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติการห้ามฆ่าสัตว์เป็นศีลข้อที่ ๑ ในบรรดาศีล ๕ ของชาวพุทธทั้งหลาย

ทรงสอนให้กตัญญูรู้คุณของธรรมชาติและเห็นว่าการอนุรักษ์
ธรรมชาติทำให้ได้บุญตลอดเวลาดังที่ตรัสไว้ในวนโรปสุตตราว่า
“ผู้ใดปลูกสวน ปลูกป่า สร้างสะพาน ให้น้ำดื่ม น้ำใช้และที่พัก
อาศัย ผู้นั้นย่อมได้บุญตลอดทั้งวันและคืน” นอกจากนั้นยังมี
คำสอนเรื่องเมตตากรุณาคือความรักและสงสารสัตว์ทั้ง
หลายทั้งปวง

ศาสนาสอนเรื่องความรัก

คำสอนเรื่องความรักและการไม่เบียดเบียนกันนี้มี
ปรากฏอยู่ในศาสนาสำคัญทุกศาสนา เช่น ศาสนาคริสต์สอน
เรื่องความรัก เมื่อมีผู้ถามพระเยซูว่า ถ้าให้สรูปสวรรค์ของ
บัญญัติ ๑๐ ประการให้เหลือข้อเดียวจะได้แก่อะไร พระเยซู
ตอบว่าได้แก่ความรักคือรักพระเจ้าและรักเพื่อนมนุษย์ ใน
เทศนาบนภูเขาพระเยซูสอนว่า เมื่อมีผู้ตบแก้มซ้ายของท่าน
จงยื่นแก้มขวาให้เขา อิสลามเป็นศาสนาแห่งสันติ ศาสนา
พราหมณ์สอนเรื่องอหิงสาคือการไม่เบียดเบียนกัน มีคำสอน
สำคัญในคัมภีร์พระเวทว่า “ตตฺ ตวมฺ อสิ ท่านก็คือพรหมัน
หรือพระเจ้า” สรรพสิ่งในโลกนี้เป็นหนึ่งเดียวกัน นั่นคือ
พรหมัน เมื่อมนุษย์และสรรพสัตว์ล้วนมีธาตุแท้เป็นพรหมัน
ด้วยกันจึงควรรักสามัคคีและไม่ควรเบียดเบียนกัน

รวมความว่าเมตตา(ความรัก) และอหิงสา(การไม่เบียดเบียนกัน) เป็นคำสอนสำคัญของทุกศาสนา

พระพุทธเจ้าได้เน้นให้เห็นว่าเมตตาเป็นคำสอนสำคัญเพียงไรเมื่อตรัสว่า “ผู้เจริญเมตตาจิตแม้ชั่วเวลาลัดนิ้วมือเดียวจัดเป็นผู้อยู่ไม่ห่างจากฉาน ชื่อว่าทำตามคำสอนและปฏิบัติตามโอวาทของพระศาสดา”(๒๐/๕๕/๑๒) และในส่วนที่เกี่ยวกับอหิงสาพระพุทธเจ้าตรัสว่า “อหุยาปชฌ์ สุข โลก ปาณภูเตสุ สยณโม ความไม่เกลียดชังและการไม่เบียดเบียนสัตว์ทั้งหลายเป็นสุขในโลก” (วิ. ๕/๕/๖)

ไม่ว่าจะเป็นศาสนิกของศาสนาใดก็ตาม ถ้าเขาเข้าถึงแก่นแท้แห่งศาสนาของตนและมีศาสนธรรมประจำใจ เขาจะมีเมตตาความรักสรรพสัตว์และไม่คิดเบียดเบียนธรรมชาติแวดล้อม องค์การศาสนาทั้งหลายมีหน้าที่แนะนำสั่งสอนให้ศาสนิกเข้าถึงแก่นศาสนาเพื่อทำให้พวกเขาปรับเปลี่ยนความคิดและวิถีชีวิตจากผู้เป็นนายมาเป็นผู้ที่ทักข์ธรรมชาติ (guardian) ใช้ประโยชน์จากธรรมชาติแล้วต้องถนอมรักษาให้เติบโตงอกงามตามธรรมชาติต่อไป พัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดจากธรรมชาติโดยทำให้เกิดความสูญเสียน้อยที่สุด ผลที่ตามมาคือการพัฒนาที่ยั่งยืน การพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อไม่มีการทำลาย

ธรรมชาติแวดล้อม แต่มีการพัฒนาองค์ประกอบทั้งสามคือ มนุษย์ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมอย่างเท่าเทียมกัน

ในโอกาสแห่งวันเฉลิมพระชนมพรรษานี้ ควรที่องค์กรศาสนาทั้งหลายจะได้ชักชวนศาสนิกชนให้ดำเนินรอยตามเบื้องพระยุคลบาทแห่งสมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารเจ้า โดยเจริญเมตตาจิตและอธิงสธรรม มุ่งมั่นในอันที่จะรักษาและพัฒนาธรรมชาติแวดล้อมดังที่พระองค์ได้ทรงกระทำเป็นแบบอย่างไว้ในโครงการตามแนวพระราชดำริทั้งหลาย

ขอเชิญชวนท่านทั้งหลายตั้งกัลยาณจิตอธิษฐานอัญบุญกุศลที่บำเพ็ญร่วมกันครั้งนี้ถวายเป็นพระราชกุศลแด่สมเด็จพระบรมพิตรพระราชสมภารพระองค์ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ขอให้ทรงพระเกษมสำราญในสิริราชสมบัติ สถิตยเป็นมิ่งขวัญของประชาชนชาวไทยตราบนานเท่านาน เทอญ

งานเผยแพร่ธรรม

ของ

มูลนิธิพุทธรธรรม

มูลนิธิพุทธธรรม

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ออกใบอนุญาตให้ ณ ๑๔ ก.ค. ๒๕๒๔

เลขที่อนุญาตที่ ก. ๔๓๔/๒๕๒๔

กรุงเทพมหานคร ออกใบอนุญาตให้ ณ ๓ มิ.ย. ๒๕๓๐

เลขทะเบียนลำดับที่ ๓๖๐๒

คณะกรรมการ

๑. นายชงชุตม์ ธนะปุระ	ประธาน
๒. อ.กาญจนา นูนาค	กรรมการ
๓. นางบุปผา คณิตกุล	กรรมการ
๔. นายปัญญา วิจินธนสาร	กรรมการ
๕. นางชุติมา ธนะปุระ	กรรมการ
๖. Mr. Bruce Evans	กรรมการ

วัตถุประสงค์ มูลนิธิพุทธธรรมมีวัตถุประสงค์ดังนี้

๑. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแพร่พระพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติไทย ให้เป็นไปอย่างถูกต้องตามหลักการเดิมแท้ของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเพื่อนำพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาทั้งส่วนบุคคลและสังคม
๒. ให้การสงเคราะห์ทั้งทางจิตใจ และวัตถุ แก่ประชาชนทั่วไป ผู้มีความจำเป็น หรือเดือดร้อน
๓. ศึกษา ทำนุบำรุง ส่งเสริม และเผยแพร่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรมและวัฒนธรรมอันดีงามของไทย ซึ่งมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา
๔. ร่วมมือกับองค์กรการกุศลอื่นๆ เพื่อสาธารณประโยชน์ หรือดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์

ถ้อยแถลง

ของ

มูลนิธิพุทธรธรรม

มูลนิธิพุทธรธรรม ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเผยแผ่พระสัทธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าให้แพร่หลายออกไปในวงกว้างด้วยรูปแบบต่างๆ โดยเล็งเห็นว่าความเข้าใจที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม และการที่จะนำความสงบสุขมาสู่สังคมโดยรวม

๑. การเผยแพร่หนังสือธรรมะ มูลนิธิพุทธรธรรม ได้จัดพิมพ์หนังสือที่มีสาระประโยชน์และทรงคุณค่าออกอย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยแบ่งสรรให้มีทั้งส่วนสำหรับจำหน่าย และส่วนที่แจกเป็นธรรมทานดังนี้

ก. การแจกเป็นธรรมทาน หนังสือธรรมะภาคภาษาไทยที่มูลนิธิฯ จัดพิมพ์ทุกเล่ม ได้แบ่งไว้เป็นส่วนธรรมทานสำหรับแจก ๗,๐๐๐ เล่ม โดยส่งไปยังท้องสมุด และวัดต่างๆ ทั่วประเทศ และแก่ผู้สนใจตามรายชื่อที่จัดทำเป็นบัญชีส่งประจำ ส่วนหนังสือภาคภาษาอังกฤษ มูลนิธิฯ ก็จัดส่งไปเผยแพร่ในต่างประเทศด้วย ทั้งโดยการจำหน่าย และมอบให้โดยไม่คิดมูลค่า

ในการทำงานนี้ ทุนค่าจัดพิมพ์และค่าจัดส่ง บางส่วนได้รับความอนุเคราะห์จากท่านผู้มีจิตศรัทธาบริจาค ทางมูลนิธิฯ ขอขอบพระคุณท่านผู้สนับสนุนการเผยแผ่พระสัทธรรม มา ณ ที่นี้ด้วย

ข. การจำหน่าย แม้ว่ามูลนิธิฯ จะมุ่งดำเนินงานเป็นการกุศลเพื่อความเจริญมั่นคงของพระศาสนา และเพื่อประโยชน์สุขแก่ประชาชน แต่ก็ได้เล็งเห็นความจริงว่า การจำหน่ายเป็นวิธีการที่จำเป็นในการที่จะเผยแผ่

หนังสือให้กว้างขวางทั่วถึง และที่จะทำให้สามารถทำงานได้ยืนยาว เมื่อพิมพ์หนังสือแต่ละเล่มจึงจัดแบ่งส่วนหนึ่งแยกออกไปสำหรับจำหน่าย เพื่อให้ผู้ไม่มีโอกาสได้รับแจกสามารถหาหนังสือได้ และพร้อมกันนั้น มูลนิธิฯก็นำรายได้จากการจำหน่ายมาใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการจัดพิมพ์หนังสือเล่มต่อไป ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในระยะยาวที่จะผลิตหนังสือธรรมะออกมาอย่างต่อเนื่อง และขยายขอบข่ายการเผยแพร่ออกไปให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

๒. โครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ ได้แปลจากหนังสือภาษาไทยที่สรวแล้ว เช่น พุทธธรรม (บทที่พิมพ์แล้ว ได้แก่ กรรม = Good, Evil and Beyond และ ปฏิจกสัมปบาท = Dependent Origination) พุทธศาสตร์ ในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์ (Towards Sustainable Science) และ เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ (Buddhist Economics) ของพระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต; P. A. Payutto) และจัดส่งไปเผยแพร่ในประเทศต่างๆ เพื่อให้พระลัทธิธรรมขยายออกไปสู่ประชาคมโลก นำความสงบสุขมาสู่สังคมในขอบข่ายที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

ในสถานการณ์ปัจจุบัน งานอาสาสมัครรายบุคคล แม้จะทำด้วยความเสียสละอย่างยิ่ง ก็ไม่เพียงพอและไม่ทันการ งานบุกเบิกที่สำคัญและงานที่ต้องทำในปริมาณมาก ดังเช่นโครงการหนังสือธรรมะภาษาอังกฤษ และการแจกหนังสือธรรมทาน จะเป็นไปได้และคงอยู่ยืนนาน จำเป็นจะต้องจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง โดยมีฐานทั้งด้านการบริหาร กำลังคน กำลังทุน และอุปกรณ์รองรับอย่างมั่นคง มูลนิธิพุทธธรรมเห็นตระหนักในเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงได้ดำเนินงานในรูปที่กล่าวข้างต้น และจะขยายกิจการในแนวทางที่กล่าวนี้ยิ่งขึ้นต่อไป เพื่อให้พุทธธรรมนำชีวิตและสังคมมนุษย์สู่สันติสุขได้อย่างแท้จริง